

14. Meier A., Reinecke L. Computer-Mediated communication, social media, and mental health: a conceptual and empirical meta-review. *Communication research*. 2020. P. 009365022095822. URL: <https://doi.org/10.1177/0093650220958224> (date of access: 18.09.2022).
15. Nowak K. L., Fox J. Avatars and computer-mediated communication: a review of the definitions, uses, and effects of digital representations. *Review of communication research*. 2018. Vol. 6. P. 30–53.
16. Tang Y., Hew K. F. Emoticon, emoji, and sticker use in computer-mediated communication: a review of theories and research findings. *International journal of communication*. 2019. Vol. 13. P. 27.
17. Treem J. W., Leonardi P. M., van den Hooff B. Computer-mediated communication in the age of communication visibility. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2020. Vol. 25, no. 1. P. 44–59.
18. Van Dijk T. A. *Critical discourse analysis. The handbook of discourse analysis*. 2015.
19. Walther J. B. Relational aspects of computer-mediated communication: experimental observations over time. *Organization science*. 1995. Vol. 6, no. 2. P. 186–203. URL: <https://doi.org/10.1287/orsc.6.2.186> (date of access: 18.09.2022).
20. Yao M. Z., Ling R. “What is computer-mediated communication?”—an introduction to the special issue. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2020. Vol. 25, no. 1. P. 4–8. URL: <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz027> (date of access: 18.09.2022).

УДК 81`33

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.31>

СПЕЦИФІКА ДИСКУРСУ ВОРОЖОЇ ПРОПАГАНДИ

THE SPECIFICS OF THE DISCOURSE OF ENEMY PROPAGANDA

Левченко О.П.,

*orcid.org/0000-0002-7395-3772**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри прикладної лінгвістики**Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій**Національного університету «Львівська політехніка»*

Дмитренко Ю.В.,

*orcid.org/0000-0002-9200-2593**студентка II курсу магістратури**Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій**Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проаналізовано дискурс ворожої пропаганди та визначено її специфіку на прикладах з соціальних мереж та ЗМІ. Об'єкт наукового зацікавлення зумовлено ефективною протидією дезінформації та маніпуляціям, а також, потребою пошуку новітніх підходів до вирішення проблеми поширення пропаганди в час популярності медіа, соціальних мереж, використання ботоферм тощо. Дослідження полягає в аналізі дискурсу сьогодення на прикладах останніх півроку з 24 лютого 2022 року російсько-української війни та створення бази ключових слів для розробки програми, яка б генерувала повідомлення, як це роблять рашистські боти. Виявлено, що пропаганда РФ має типові наративи, а саме є причини і мети (до ключових слів відносимо: специальная военная операция / СВО / спецоперація, неонацист(ы), бендеровец(и), националист(и), иностранный(е) наемник(и), боевик(и) нато, база «Азова», освобождение / освободитель / освобожденный, деокупация / деокупированный), наратив «руського мира», про воєнні реалії (ключові слова: хлопок, сократить военную активность, в качестве шага доброй воли, потерь нет, всерьез пока ещё ничего не начинали), наратив невинуватості РФ (во всем виновата Америка). Концепт неонацизм є провідним в рашистській пропаганді і використовується в більшості новинних повідомлень для наративу причини і мети. Поширеним є і формулювання, що у всьому винна Америка для просування наративу невинуватості РФ, а також ідеалізація тоталітарного радянського минулого та відбудова імперії з «руським миром» наявні в як в новинних повідомленнях, так і в спілкуванні громадян Росії в соцмережах. Список ключових слів наративів російської дезінформації потребує розширення, заплановано створити базу даних для подальших досліджень із використанням комп'ютерних технологій, які на сьогодні є надзвичайно ефективні як в поширенні дезінформації, так і в боротьбі з нею.

Ключові слова: дискурс, наратив, пропаганда, дезінформація, маніпуляція, концепт, база даних, чат-бот.

The article analyzes the discourse of enemy propaganda and defines its specifics using examples from social networks and mass media. The object of scientific interest is determined to effectively counter disinformation and manipulation, as well as the need to find new approaches to solving the problem of spreading propaganda at a time of popularity of media, social networks, use of bot farms, etc. The research consists in the analysis of today's discourse using the examples of the last six months from February 24, 2022 of the Russian-Ukrainian war and the creation of a database of keywords for the development of a program that would generate messages, as racist bots do. It was found that the propaganda of the Russian Federation has typical narratives, namely, there are reasons and goals (keywords include: "special military operation / SMO / special operation", "neo-Nazi", "benderovets", "nationalist", "foreign mercenary", "NATO militant", "Azov base", "liberation / liberator / liberated", "deoccupation / deoccupied"), narrative of the "Russian peace", about military realities (keywords: "clap", "reduce military activity", "as a step of goodwill", "no casualties", "nothing has been seriously started yet"), the narrative of the Russian Federation's innocence ("America is to blame"). The concept of neo-Nazism is prominent in racist propaganda and is used in most news reports for a cause and purpose narrative. It is also common to state that America is to blame for everything in order to promote the narrative of the Russian Federation's innocence, as well as the idealization of the totalitarian Soviet past and the rebuilding of the empire with "Russian peace" both in news reports and in the communication of Russian citizens in social networks. The list of Russian disinformation keywords needs to be expanded, but we have a basis for further research using computer technologies, which today are extremely effective both in disseminating disinformation and in combating it.

Key words: discourse, narrative, propaganda, disinformation, manipulation, concept, database, chatbot.

Постановка проблеми. Низка дослідників запропонувала теоретичні підходи до розгляду пропаганди. Проте особливості сучасної російської пропаганди (поширення в медіа, соціальних мережах, використання ботоферм тощо) проаналізовано лише частково, що й визначає **актуальність** цієї праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технології пропаганди з лінгвістичного погляду досліджують тривалий час. Аналізували пропагандистську діяльність німецької влади М. Михайлюк [1], А. Подольський [2], О. Салата [3]; зверталися до аналізу пропагандистської діяльності російської влади І. Кост [4], О. Драбюк [5], О. Приймаченко [6], К. Хачатар'ян [7], Г. Яворська [8]. Дослідження з цієї теми на прикладі президентських виборів в Індонезії 2019 року вивчав А. Нурчоліс [9], М. Моркунас [10] у країнах Балтії, а К. Кіган [11] порівнювала наративи щодо вакцин, які поширювала Росія в Україні та Сербії.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати дискурс російської пропаганди в умовах війни, виокремивши ключові слова, властиві кожному із наративів, наявних у згаданому дискурсі. Заплановано створити базу даних ключових слів пропагандистського дискурсу, яка ляже в основу бота, що генерує повідомлення. Належить зауважити, що важливим завданням під час творення бази даних є виявлення якнайповнішого переліку вербалізаторів концептуальної змінної.

Матеріалом дослідження послуговували новинні повідомлення, коментарі в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Проблема поширення пропаганди відчутна саме під час кризових ситуацій, зокрема під час війни. Яскравий приклад масового ефекту пропаганди бачимо під час існування нацистського режиму в Німеччині,

а зараз це наративи «руського мира» під час російської збройної агресії проти України.

Контрольоване владою російське телебачення та інші медіа ресурси відіграють вирішальну роль у просуванні стратегічних наративів уряду, представляючи маніпулятивні дискурси про причини та характер дій влади щодо України. Ці наративи побудовані, з одного боку, навколо цивілізаційного протистояння з колективним Заходом, що всіляко підтримує діяльність «русифікаційного режиму у Києві, що з'явився внаслідок перевороту», а з іншого, на ідеї фашистської загрози, що поширюється в Україні [12, с. 3].

В Україні ж з 2015 року формується система стратегічних комунікацій [13]. На думку Д. Дубова з відділу інформаційної безпеки та розвитку інформаційного суспільства, на сьогоднішній день так і немає концепції стратегічного наративу. Хоча у 2021 році було створено нові органи, для протидії дезінформації – Центр стратегічних комунікацій інформаційної безпеки, при Міністерстві культури та інформаційної політики України [14] та Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України [15], які напрацьовують наративи для зміцнення позицій України з тем, що найбільше таргетуються агресором.

Аналізуючи українське інфополе, «Детектор медіа» виокремлює 6 ключових наративів російської дезінформації [16], які залишилися через декілька місяців з початку повномасштабного вторгнення в Україну: адаптація вічного наративу Росії про «Україну як неспроможну державу»; дискредитація військових і територіальної оборони на місцях; краще мир на будь-яких умовах, ніж активні воєнні дії; внутрішньополітичні чвари та негаразди; мовне питання; розчарування в НАТО, ЄС та міжнародних партнерах України.

Щоб створити бота, який би генерував повідомлення, належить спершу мати базу даних

ключових слів російської пропаганди та проаналізувати типові рашистські наративи. Так, один із них – це причини і мета проведення «спеціальної воєнної операції». Зокрема, маніпулятивним є сам згаданий термін *специальная военная операция / СВО / спецоперація*: «Путин объявил, что принял решение о специальной военной операции в Донбассе» (https://t.me/rian_ru/147757). Російська пропаганда не називає вторгнення в Україну війною, а «спеціальною операцією» і так виправдовує збройну агресію проти іншої країни. РФ також подає «благородні» причини вторгнення: «*Спецоперація РФ на Украине – не начало войны, а стремление предотвратить глобальную войну – МИД РФ*» (<https://t.me/Novosty/7326>).

До наративу мети відносимо й використання термінів *неонацист(и)*, *бєндєровец(и)*, *націоналіст(и)*, *іностранный(и) найомнік(и)*, *бєсвїк(и)* *нато*, тощо: «*ФСБ РФ публикует кадры задержания предполагаемых «неонацистов», которые под кураторством СБУ и ЦРУ планировали ликвидацию Соловьева. Один из задержанных на камеру упомянул, что якобы планировалось покушение еще и на Киселева, Скабееву, Попова, Кеосаяна и Симоньян*» (<https://t.me/lachentyt/9953>). Так російська пропаганда називає українців та всіх, хто протистоїть окупації Росії і боряться з розповсюдженням дезінформації. У такий спосіб російські пропагандисти виправдовує вторгнення, стверджуючи, що начебто в Україні є «неонацисти». Це -раціоналізація своїх дій.

Ще один із використовуваних рашистами вербалізаторів концепту НЕОНАЦИЗМ – це словосполука *националистические батальоны / нацбатальони*: «*Корреспонденты «Известий», находящиеся в Донбассе, на бывших оккупированных украинскими националистами территориях, выяснили, как действуют нацбатальоны Украины*» (<https://is.gd/3pGyFi>). Словосполука *националистические батальоны* насамперед транслює негативну конотацію. Це ми прослідковуємо й у називанні рашистами ЗСУ «*націоналістичними формуваннями*», а також у висловах Путіна про верхівку української влади – «*зграйка наркоманів і неонацистів*».

У рашистських текстах словосполука *база «Азова»* позначає те, куди потрапить російська ракета, навіть, якщо це цивільний об'єкт: «*Военкоры проекта @wargonzo опубликовали видео уничтожения базы неонацистов из «Азова»** (організація заперещена в Росії – прим. ред.), на котором показаны последствия ударов войск ДНР и РФ по месту дислокации бандеров-

цев» (<https://is.gd/4eD1vU>). Наведений приклад відносимо до наративів про виправдання воєнних злочинів в Україні з використанням раціоналізації і формуванням реакції на майбутні розвінчування фейків щодо реального геноциду українців. Цей текст експлуатує рашистський стереотип про «бандерівців».

Одними із ключових слів російських наративів є слова *освобождение / освободитель / освобожденный*: «*Освобожденный Мариуполь постепенно возвращается к мирной жизни. С уходом киевского режима из города уходит война. Еще недавно полупустые улицы снова наполнены людьми, а по дорогам – своеобразным венам города, возобновился кровоток. Это в очередной раз подтверждает, что ни сама Россия, ни ее войска не несут угрозу мирному населению*» (https://t.me/boris_rozhin/61026). У цьому тексті теж наявний прийом раціоналізація: російська пропаганда показує результати «спецоперації», а саме звільнення від «неонацистів».

Наративи «русского мира» містять виправдання війни та знецінення України як самостійної країни, твердження про «неіснування» української мови. До наративу про Україну як територію «русского мира» часто звертаються російські пропагандисти: «*На вопрос, можно ли считать Украину русским миром, Песков ответил, что безусловно. Там живет очень много русских и русскоговорящих, они все относятся к русскому миру, пояснил он*» (<https://is.gd/fwtlGS>).

Важливо проаналізувати рашистський наратив про воєнні реалії. Наприклад: «*В Крыму произошла серия «хлопков». Местные жители публикуют фотографии. Подробности уточняются*» (https://t.me/nexta_live/34338). Створення нових термінів для понять, які вже мають установлене позначення, використовує пропаганда для приховування реалій війни. У реченні «*был слышен хлопок*» приховано інформацію про небезпеку для росіян, які живуть на окупованій території України. Це – маніпуляція, як і вище згадана «*спецоперація по захисту від влади нацистського Києва*» під контролем.

Словосполука «*сократит военную активность*» є промовистим прикладом маніпуляції суспільною свідомістю для приховування військової поразки: «*В связи с тем, что переговоры с Украиной переходят в практическую плоскость, принято решение в разы сократить военную активность на киевском и черниговском направлениях*», – сказав зампреды Минобороны Александр Фомин» (<https://lenta.ru/news/2022/03/29/sokr/>).

На прикладі вислову «в качестве шага доброй воли» також спостерігаємо приховування російською пропагандою справжніх значень: «**Минобороны России: сегодня в качестве шага доброй воли российские военные завершили выполнение задач на острове Змеиный и вывели находившийся там гарнизон**» (https://t.me/gian_ru/169289).

Натомість твердження рашистських пропагандистів, що «потерь нет» є типовим прикладом дезінформації: «**«Потерь в вооруженных силах России нет», – подчеркнул официальный представитель Минобороны России**» (<https://www.gazeta.ru/army/2022/02/25/14577229.shtml>).

Низка пропагандистських прийомів наявна в такому уривку: «**Мы уже много слышали, что Запад хочет воевать с нами до последнего украинца. Это трагедия для украинского народа, но похоже, всё к этому и идет. Но все должны знать, что мы-то по большому счету всерьёз пока ещё ничего не начинали. При этом мы не отказываемся ещё и от мирных переговоров. Но те, кто отказывается, должны знать, что чем дальше, тем сложнее им будет с нами договориться», – продолжил он**» (<https://regnum.ru/news/polit/3641026.html>). Дезінформація – захід ніколи не говорив про те, що воювати до останнього українця. Це твердження – спроба спровокувати панічні настрої в українського населення. Знову спостерігаємо знецінення України як держави, що несе і наратив «руського миру». А вислів «всерьёз пока ещё ничего не начинали» – використання наративу приховування військової поразки задля маніпуляції. Самі ж рашисти, говорячи про перебіг «спецоперації», називають свої дії героїчними: «**Героический человек, – подчеркнул Володин. – Участвует в освобождении города от неонацистов «Азова»**» (<https://is.gd/2cNVj9>). Варто підкреслити, що концепт НЕОНАЦИЗМ є провідним в пропаганді і наявний в більшості рашистських новин. Використання повторів дає підсилення впливу на людську свідомість.

Наратив невинуватості РФ, ідеалізація тоталітарного радянського минулого, відбудова імперії, натомість «во всем виновата Америка»: «**Жанна Бегичева: Проработала педагогом 35 лет, пенсия 12700. Daniel Meyer: Жанна, позор такому правительству Жанна Бегичева: Да нет, правительство у нас отличное, позор тому, кто разрушил СССР, америка и европа!**» (<https://m.reactor.cc/post/5252059>); «**«Во всем, что сейчас происходит в центре столицы, виновата Америка. Финансирование происходит оттуда. Это нужно прекращать, мы говорим на весь мир: «Америка,**

прекращай! Америка, мир должен быть на Украине!» – заявил И. Проценко»» (<https://www.interfax.ru/world/353297>).

Вербалізатори концепту АМЕРИКА/США трапляються в текстах рашистів про те, що всі українські дії відбуваються за «за рекомендацією американських радників»: «**По рекомендации американских военных советников ВСУ готовят два мощных контрудара по российским войскам**» (<https://argumenti.ru/army/2022/04/767958>).

Путін звертався до ЗСУ, щоб не дозволяли неонацистам та «бандерівцям» використовувати дітей, дружин та старих людей як живий щит та брати владу у свої руки, використовуючи терміни концепту НЕОНАЦИЗМ: «**Еще раз обращаюсь к военнослужащим вооруженных сил Украины. Не позволяйте неонацистам и бандеровцам использовать ваших детей, ваших жен и стариков в качестве живого щита. Берите власть в свои руки. Похоже, нам с вами будет легче договориться, чем с этой шайкой наркоманов и неонацистов, которая засела в Киеве и взяла в заложники весь украинский народ**» (<https://www.gazeta.ru/politics/2022/02/25/14577859.shtml>).

Висновки. Отже, типовими рашистськими наративами є наративи причини і мети військової агресії (ключові слова: *специальная военная операция / СВО / спецоперация, неонацист(ы), бандеровец(и), националист(и), иностранный(е) наемник(и), боевик(и) нато, база «Азова», освобождение / освободитель / освобожденный, деокупация / деокупированный*), наратив «руського миру», наратив про воєнні реалії (*хлопок, сократить военную активность, в качестве шага доброй воли, потерь нет, всерьёз пока ещё ничего не начинали*), наратив невинуватості РФ (*во всем виновата Америка*).

Вербалізатори концепту НЕОНАЦИЗМ є частотними в рашистській пропаганді і використовуються в більшості новинних повідомлень. Останнім часом, збільшується частотність інформації, яка містить твердження про те, що в усьому винна Америка, а РФ виконує благородну місію, що РФ воює з НАТО тощо.

Список ключових слів наративів російської дезінформації потребує розширення та уточнення, оскільки, з огляду на поразки на фронті, ворожі пропагандисти змінюють тактику і стратегію пропаганди. Заплановано створити базу даних для подальших досліджень із використанням комп'ютерних технологій, які на сьогодні є надзвичайно ефективні як в поширенні дезінформації, так і в боротьбі з нею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михайлюк М. В. Агітаційно-пропагандистська діяльність органів німецької окупаційної влади серед населення України (1941–1944 рр.). *Там само*. 2006. С. 69–70.
2. Подольський А. Дослідження проблем антисемітської пропаганди в пресі часів нацистської окупації в сучасній українській історіографії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України*. 2006. Вип. 31. С. 7-14.
3. Салата О. Проблема інформаційного протистояння СРСР та Німеччини в радянській історіографії. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2014.
4. Кост І. А. Російська пропаганда в Україні як інформаційна складова конфлікту. *International relations, part "Political sciences"*. 2017. Вип. 17.
5. Дрablyк С. Пропаганда та її види. Шляхи протидії пропаганді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. 1. С. 153-157.
6. Примаченко О. Діяльність медіа в Україні в умовах війни. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 120. С. 98-101.
7. Хачатар'ян К. А. Зменшення впливу російської пропаганди зі сторінок електронних ЗМІ на жителів прикордонних областей (кейс Сумщини). 2022. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23559/Khachatarian_Mahisterska_robota.pdf?sequence=1 (дата звернення: 03.09.2022).
8. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 41-48.
9. Nurcolis A. "Russian propaganda" in the context of 2019 Indonesian presidential election: politicization of nationalistic sentiments. *Jurnal Penelitian Politik*. 2022. Vol. 18. № 2. P. 191-210.
10. Morkunas M. Russian propaganda in Baltics: Does it really work?. *SSRN Electronic Journal*. 2022. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4018976> (date of access: 03.09.2022).
11. Keegan K. M. Clarity for friends, confusion for foes: Russian vaccine propaganda in Ukraine and Serbia. *Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review*. 2022. Vol. 3. № 3.
12. Shevko D. Ukraine's role in Russian strategic narratives. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. Vol. 2, № 8. P. 86–96.
13. Дубов Д. В. «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні". Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/strategichniy-parativ-do-problemi-realizacii-sutnisnoi> (дата звернення: 03.09.2022).
14. Центр стратегічних комунікацій. URL: <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/> (дата звернення: 03.09.2022).
15. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80/> (дата звернення: 03.09.2022).
16. Ілюк К. Чого чекати від Росії на інформаційному фронті? URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29186/2022-03-16-chogo-chekaty-vid-rosii-na-informatsiynomu-fronti/> (дата звернення: 03.09.2022).